

Poznańskie Zeszyty Humanistyczne

XIX

Poznań 2012

Poznańskie Zeszyty Humanistyczne

Półrocznik Poznańskie Zeszyty Humanistyczne wydawany jest nieprzerwanie od 2003 roku. Redakcja dokłada wszelkich starań, aby czasopismo skupiało wokół siebie osoby zainteresowane szeroko pojętą humanistyką. Na łamach czasopisma ukazują się teksty socjologów, psychologów, suicydologów, historyków, antropologów, pedagogów, historyków filozofii, teologów oraz polonistów.

REDAKCJA

Redaktor Naczelny:
Dr hab. Adam Czabański

Zastępca Redaktora Naczelnego
Dr hab. Henryk Lisiak

Sekretarz Redakcji
Mgr Agnieszka Żok

RADA NAUKOWA

Przewodniczący
Prof. zw. dr hab. Michał Musielak (Katedra Nauk Społecznych, Uniwersytet Medyczny w Poznaniu)

Członkowie

Ks. prof. zw. dr hab. Janusz Mariański (Instytut Socjologii KUL Jana Pawła II)
Prof. dr hab. Edward Jeliński (Instytut Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UAM)
Prof. zw. dr hab. Tadeusz Kotłowski (Instytut Historii UAM)
Prof. dr hab. Dariusz Galasiński (University of Wolverhampton, School of Law, Social Science and Communications)
Ks. prof. UAM dr hab. Leszek Wilczyński (Wydział Teologiczny UAM)
Prof. Liliana Rogoza, MD PhD (Transilvania University, Departament Fundamental and Prophylactic Discipline)
Dr hab. Jan Włodarek (Instytut Socjologii UAM; Instytut Pedagogiki Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa)
Ks. prof. dr hab. Jacek Kiciński (Katedra Duchowości, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu)
Prof. dr hab. Jan Sikora (Instytut Socjologii i Filozofii, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu)

Copyright © Autorzy, Wydawnictwo „Rys”, Poznań 2012

Poznańskie Zeszyty Humanistyczne, Tom 19, Poznań 2012

ISSN 1732-1174

AKTUALNOŚCI

Szanowni Państwo,
zapraszamy do nadsyłania tekstów.

NUMER BIEŻĄCY

<http://www.rys.netarteria.pl/PZH19.pdf>

NUMERY ARCHIWALNE

<http://www.rys.netarteria.pl/PZH.html>

KONTAKT DO REDAKCJI

Katedra Nauk Społecznych
UM im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu
ul. Dąbrowskiego 79
60-529 Poznań
tel. 618546911, 618546913
poznanskieszzytyhumanistyczne@ump.edu.pl
pzhum@ump.edu.pl

Wydanie:

Wydawnictwo Rys

ul. Różana 9/10, 61-577 Poznań
tel./fax +61 833 16 03
kom. 0600 44 55 80
e-mail: rysstudio@o2.pl
www.wydawnictworys.com

Jarosław Durka
(Częstochowa)

Trudny rok 1945 na ziemi kozięgłowskiej i w jej okolicach w świetle sprawozdań rad narodowych

Hard year 1945 on Kozięgłowy land and its region in the light of reports of national councils

Streszczenie

W 1945 r. Kozięgłowy w powiecie zawierciańskim, wraz z okolicznymi miejscowościami, w przechodziły trudny okres powojennej normalizacji życia społecznego. Głównymi problemami były: barki w zaopatrzeniu, działalność Armii Czerwonej (kradzieże i konfiskaty mienia), nadużycia władzy, walka zbrojna między kształtującymi się władzami Polski Ludowej i polskim podziemiem antykomunistycznym. Rady narodowe powołane jako organ społeczny, kontrolujący władzę wykonawczą, na swoich posiedzeniach omawiały te główne problemy lecz nie potrafiły skutecznie im zapobiec, gdyż ich rola była w dużej mierze propagandowym zabiegiem władz centralnych, dążących do stworzenia struktur państwa wzorowanego na Związku Radzieckim

Słowa kluczowe: Kozięgłowy, rady narodowe, podziemie antykomunistyczne, 1945, komunizm, powojenna normalizacja

Summary

In the year 1945, Kozięgłowy in Zawiercie Poviast (District) along with the surrounding towns and villages went through a difficult period of the postwar normalization of social life. The main problems included: shortages of supplies, actions of the Red Army (thefts and confiscations of property), abuses of power, armed struggle between emerging authorities of the People's Poland and the Polish anticommunist underground. The national councils, founded as a social organ and controlling the executive power, discussed these main problems during their meetings, but were unable to prevent them effectively as their role constituted mostly the propaganda measures of the central authorities, whose aim was to establish structures of a state that would be modeled on the Soviet Union.

Keywords :Koziegłowy, national councils, anticommunist underground, 1945, communism, postwar normalization

Koziegłowy przed wybuchem II wojny światowej były małą gminą w powiecie zawierciańskim, w województwie kieleckim. Leżąca niedaleko od Częstochowy ziemia koziegłowska została wyzwolona spod okupacji niemieckiej w wyniku szybko postępującej ofensywy zimowej Armii Czerwonej, rozpoczętej 12 stycznia 1945 r. Z 19 na 20 stycznia 1945 r. oddziały 1. Ukraińskiej Grupy Armijnej (nazywanej też 1. Frontem Ukraińskim) pod dowództwem marszałka Iwana Koniewa znalazły się na terenie gminy¹. Niezwłocznie przystąpiono do zabezpieczania mienia społecznego i likwidacji śladów okupacji: usuwania napisów w języku niemieckim, plakatów. Rozpoczęto starania zmierzające do otwarcia szkół, placówek medycznych i uruchomienia handlu. Istotne było zagospodarowanie ziem ornych w warunkach skrajnego wyczerpania po latach okupacji, przy braku m.in. ziarna siewnego, siły pociągowej i nawozów². Wydawało się, że w wolnym kraju można będzie powrócić do normalnego trybu życia, bez wywózek na roboty, aresztowań i innych przejawów terroru. W rzeczywistości jednak tak się stało, ponieważ przemiany polityczne, społeczne i gospodarcze kształtowano na wzór i pod nadzorem Związku Radzieckiego.³ Wiązało się to z przemianami natury politycznej, społecznej i gospodarczej. Wszystko to odbywało się w atmosferze walki o władzę. Komuniści w Polsce wspierani przez NKWD i Armię Czerwoną systematycznie likwidowali struktury Polskiego Państwa Podziemnego, ciągle jeszcze wierne jedynie legalnemu Rządowi Polskiemu na Uchodźstwie w Londynie. Życie społeczności lokalnych w wyzwolonym spod okupacji hitlerowskiej kraju zaczęto regulować w oparciu o rząd lubelski, który dysponował realną siłą i poparciem władz ZSRR i ich wojska kontrolującego sytuację w Polsce. Nowa okupację, a także polityczne podporządkowanie Moskwie realizowano tworząc fikcję wolności, demokracji i samorządności. W ramach wprowadzania ustroju socjalistycznego przewidywano utworzenie terenowych organów zwanych radami narodowymi⁴.

Powstanie rad narodowych zapowiadał manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 22 VII 1944 r. Informowano wtedy, że PKWN będzie sprawował władzę za ich pośrednictwem, ale i przez swych upoważnionych przedstawicieli. Zakładano więc brak jednolitości w terenowych organach państwa. Kolejny dokument polski lubelskiej dotyczący władzy lokalnej to dekret PKWN

¹ J. Wiśniewska, *Dzieje miasta i gminy Koziegłowy*, Katowice 1996, s. 142; J. Płowecki, *Wyzwolenie powiatu częstochowskiego w 1945 r.*, „Ziemia Częstochowska” 1974, t. 10, s. 224-231; *idem*, *Wyzwolenie Częstochowy 1945*, Warszawa 1973, s. 49-50.

² J. Wiśniewska, *Dzieje miasta i gminy Koziegłowy...*, s. 147-148.

³ A. Skrzypczak, *Mechanizmy uzależnienia. Stosunki polsko-radzieckie 1944-1957*, s. 65-66.

⁴ Z. Leoński, *Rady narodowe. Zasady organizacji i funkcjonowania*, Warszawa 1969, s. 4.

z 21 VIII 1944 r. o trybie powoływania władz administracji ogólnej I i II kadencji jako organów administracji rządowej przywracał stanowiska wojewodów i starostów. Natomiast 11 IX 1944 r. uchwalono ustawę o organizacji i zakresie działania rad narodowych, a 23 XI 1944 r. ogłoszono dekret PKWN o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego. Powstał w ten sposób system dualistyczny, nawiązujący do rozwiązań przedwojennych⁵. Miało to pomóc w zdobyciu poparcia społecznego dla przeprowadzanych przemian ustrojowych. W propagandowym artykule z tamtych czasów, napisanym przez członka Krajowej Rady Narodowej Wacława Barcikowskiego, podkreślano, że nowy system jest alternatywą do czasów przedwojennych. W tekście tym czytamy:

„Rady narodowe powstały w rezultacie głębokich przemian ustrojowych dokonanych w życiu społecznym Polski. Konieczność tych przemian wynika z nowego układu sił wytwórczych, będących motorem rozwoju społecznego. Przeszarżane systemy gospodarcze muszą ustąpić miejsca nowym systemom, przestarzałe formy ustrojowe nowym formom.

Ustrój polityczno-gospodarczy Polski z czasów przedwojennych, obliczony na rządzenie krajem przez warstwy uprzywilejowane, na rządzenie całym narodem niezgodnie z jego wolą, a raczej wbrew tej woli, na decydowanie o jego losie od góry, musi ustąpić miejsca nowemu systemowi rządzenia z udziałem szerokich mas pracujących, które same będą decydowały o swoich potrzebach i o ich zaspokojeniu. Dotychczas polityka i gospodarka społeczna były domeną władz centralnych. Samorządowi terenowemu pozostawiono tylko wąski zakres działania, rozbudowując jego kosztem uprawnienia administracji miejscowej, której działalnością kierował rząd. Ograniczono kontrolę społeczną nawet ze strony uprzywilejowanych czynników, powoływanych wówczas do ciał samorządowych. Odgradzano samorząd od polityki. [...] Manifest lipcowy postanowił skończyć z ostatnimi przeżytkami feudalizmu, wprowadzając nowe zasady ustrojowe w oparciu o terenowe rady narodowe z Krajową Radą Narodową na czele. [...] Należy przypomnieć, że rady narodowe włączają całe społeczeństwo polskie do współpracy z rządem, składają się one bowiem z przedstawicieli organizacji politycznych, zrzeszeń gospodarczych, zawodowych i społecznych z uwzględnieniem ich roli społecznej, wpływu i liczebności oraz zasady, aby w radzie narodowej były reprezentowane wszystkie zrzeszenia, stanowiące podstawę organizacji życia społecznego Rzeczypospolitej, a poza tym do-kooptowanych wybitnych i zasłużonych przedstawicieli wojskowości, nauki, literatury, sztuki i pracy społecznej, wyłączając jedynie osoby obciążone zarzutem współdziałania z okupantem niemieckim, bądź też udziałem w walce bratobójczej z niepodległościowymi organizacjami demokratycznymi”⁶.

Rady miały stworzyć wrażenie demokratycznych struktur władzy, choć ich wpływ na podejmowanie był znikomy, a ich pozycja była nieugruntowana. Do-

⁵ Idem, s. 7-9; B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny*, Kraków 2006, s. 52-53.

⁶ W. Barcikowski, *O pracy rad narodowych w roku 1945*, „Rada Narodowa” 1946, nr 4, s. 2-3.

minujące stanowisko zajmowali wtedy wojewodowie i starostowie jako reprezentanci władz w terenie. W pierwszych miesiącach po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej istotną, a często decydującą rolę odgrywały Komendantury Armii Radzieckiej. Rady narodowe natomiast były organami uchwałodawczymi, miały prawo do sprawowania kontroli społecznej administracji rządowej. Powoływano je poprzez delegowanie przedstawicieli przez organizacje „demokratyczno-niepodległościowe”. Oficjalnymi kompetencjami rad było m.in.: planowanie działalności publicznej, w tym ustalanie budżetu; kontrola działalności terenowych organów władz państwowych i samorządowych; powoływanie samorządowych władz wykonawczych. Rady miały strukturę hierarchiczną, miały też prawo dokooptowania pewnej ilości członków. W skład rady powiatowej wchodził starosta, a w wojewódzkiej – wojewoda.⁷ W Powiatowej Radzie Narodowej w Zawierciu zasiadali: starosta jako przewodniczący, delegaci gmin (Koziegłowy, Koziegłówki, Kromołów, Mierzęcice, Myszków, Mrzygłód, Niegowa, Pińczycze, Poraj, Poręba, Rokitno Szlacheckie, Rudnik Wielki, Siewierz, Włodowice, Żarki), partii politycznych (w sierpniu 1945 r. było to 3 przedstawicieli Polskiej Partii Robotniczej, 2 ze Stronnictwa Ludowego i 1 z Polskiej Partii Socjalistycznej), a także po jednym przedstawicielu Samopomocy Chłopskiej, Polskiego Czerwonego Krzyża, Związku Zawodowego Metalowców, Okręgowej Spółdzielni Powszechnej i delegat przemysłu fabrycznego. W sumie 26 osób⁸.

Na terenie powiatu zawierciańskiego rady narodowe utworzono już w kilka tygodni po zakończeniu działań wojennych. W Koziegłowach Gminna Rada Narodowa powstała już na początku lutego 1945 r., składała się z 15 członków (13 członków lub sympatyków Stronnictwa Ludowego oraz 2 Polskiej Partii Robotniczej), pracom rady przewodniczył wójt Jacenty Barański⁹. W dniu 1 marca 1945 r. zorganizowano Gminną Radę Narodową w Koziegłówkach. Liczyła ona 19 członków (po 1 lub 2 z każdej wsi), jednak wykazujących się małą aktywnością polityczną o wyraźnie nieprzychylnym stosunku do władz, jak kilka miesięcy później zauważyli ich następcy¹⁰. Prawdopodobnie w podobnym czasie organizowano inne gminne rady narodowe, skoro pierwsze posiedzenie Powiatowej Rady Narodowej odbyło się w Zawierciu w gmachu starostwa już w dniu 6 marca¹¹. Warto zauważyć, że delegaci Koziegłówek i Koziegłów rzadko uczestniczyli w kolejnych posiedzeniach Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu¹².

⁷ Z. Leoński, *Rady narodowe...*, s. 10-11.

⁸ Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej APK), Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 21, Protokół 5-go posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z 3 VIII 1945 r., s. 98.

⁹ J. Wiśniewska, *Dzieje miasta i gminy Koziegłowy...*, s. 147.

¹⁰ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 62, Sprawozdanie miesięczne z działalności Gminnej Rady Narodowej za październik 1945 r. Załącznik do pisma Zarządu Gminny w Koziegłówkach do Prezydium Powiatowej Rady Narodowej z 5 XI 1945 r., s. 1.

¹¹ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 21, Protokół 1-go posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z 6 III 1945 r., s. 1.

¹² *Ibidem*, Protokoły posiedzeń Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu, s. 1-167.

Powoływane rady sporządzały sprawozdania dotyczące sytuacji w terenie. Stanowią one cenne źródło informacji o relacjach i nastrojach społecznych w pierwszych miesiącach po zakończeniu działań wojennych. Wiadomo też jak realizowano zamierzenia władz w zakresie polityki społecznej. Pierwszymi przedsięwzięciami władz lokalnych było uporządkowanie życia społeczno-gospodarczego w nowych warunkach politycznych. Już w lutym otwierano szkoły podstawowe. Uczniowie rozpoczęli naukę m.in. w Gniazdowie, Koziegłowach, Koziegłówkach, Lgocie Górnej i Pińczycach. Otwierano pierwsze przedszkola¹³.

Zważywszy na niezwykle trudną sytuację materialną ludności, istotne było uruchomienie fabryk i stworzenie miejsc pracy. W maju 1945 r. informowano, że kilka fabryk po ukończeniu remontów i odbudowie warsztatów przystąpiło do pracy, jak np. Fabryka „Bracia Bauerertz” w Myszkowie, w której oprócz mieszkańców Myszkowa zatrudniano także wiele osób z okolicznych wiosek. Ogólne zatrudnienie w przemyśle powiatu zawierciańskiego podniosło się o dwadzieścia procent, a w pobliskiej gminie Rokitno Szlacheckie zaczęto odczuwać brak rąk do pracy. Mimo wszystko wyraźnie za mało było narzędzi, środków przemysłowych i surowców. Trochę lepiej wyglądała sytuacja w innych dziedzinach:

„Ożywił się handel. Z każdym dniem otwierane są nowe sklepy i ukazują się towary, których w poprzednim okresie nie można było kupić za żadną cenę. Daje się zauważyć pewna niższa cen artykułów żywnościowych. [...] Ożywił się ruch w rzemiośle. Rzemiosło odczuwa brak materiałów. W miesiącu kwietniu wydano 82 karty rzemieślnicze, a przyjęto 106 podań o prowadzenie rzemiosła. W stosunku do stanu z 1939 r. można przyjąć, że stan obecnego uruchomienia wynosi: w przemyśle 50%, w rzemiośle 70% i w handlu 40%”¹⁴.

W tym okresie w miejscowościach: Łazy, Poraj, Myszków i Gniazdów przeprowadzono akcję dożywiania dzieci. Rejestrowano sieroty i półsieroty. Wydawano karty żywnościowe zarejestrowanych byłym więźniom politycznym i byłym uczestnikom walk o niepodległość. Wypłacono zasiłki rodzinom po zabitych oraz organizowano pomoc finansową dla inwalidów wojskowych. Na terenie powiatu powstały trzy Komitety Niesienia pomocy Uchodźcom: w Zawierciu, Łazach i Myszkowie. W ramach ich pracy udzielono noclegów i zapomóg pieniężnych. W Siewierzu, Myszkowie, Łazach, Mrzygłodzie, Rudniku Wielkim i Poraju funkcjonowały kuchnie ludowe¹⁵.

W ramach realizacji reformy rolnej przeprowadzono parcelację majątków. Już w 1945 r. pisano, że akcja parcelacyjna dobiega końca. Powiatowa Rada Narodowa nadzorowała też przesiedlanie ludności w rejon Kluczborka, Olesna i Strzelec, czyli na teren Ziemi Odzyskanych. W maju 1945 r. przesiedlono tam 637 rodzin

¹³ J. Wiśniewska, *Dzieje miasta i gminy Koziegłowy...*, s. 149.

¹⁴ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 21, Protokół 3-go posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z 30 V 1945 r., s. 42.

¹⁵ *Ibidem*, s. 43-44.

z całego powiatu w czterech transportach – łącznie ok. 2500 tysięcy osób)¹⁶. W tym czasie i później przesiedlano też mieszkańców ziemi kozięgłowskiej, w listopadzie informowano, że z gminy Kozięgłowy wyjechało 31 rodzin¹⁷. Na dużo mniejszą skalę przesiedlenia odbyły się w gminie Rudnik Wielki. W sprawozdaniu czytamy:

„Początkowo z zamiarem stałego osiedlenia się na ziemiach zachodnich wyjechało kilkanaście rodzin z gminy tut.[ejszej], lecz po początkowych niepowodzeniach i trudnościach na nowych miejscach osiedlenia, większa część tych rodzi powróciła z powrotem i nie wykazuje na razie chęci na ponowny wyjazd. Pozostało tylko 6 rodzin, które się osiedliły na ziemiach nowoodzyskanych. Nie brakło i takich, którzy pojechali po to, by coś zdobyć tam i przyjechali z powrotem”¹⁸.

Ponadto zauważano „Odpływ sił lepiej lub jako tako kwalifikowanych na zachód, szczególnie do przemysłu [...]. Jedną z przyczyn i to może najistotniejsza, to różnica w wyposażeniu pracowników administracyjnych państwowych (lub samorządowych) w porównaniu z pracownikami przemysłowymi. Napływający element bardzo słaby, przeważnie z wykształceniem w zakresie szkoły powszechnej”¹⁹.

W sprawozdaniu Powiatowej Rady Narodowej z Zawierciu odnotowano też coraz większą liczbę „napadów”, dokonywanych przez coraz liczniejsze „bandy”²⁰. W większości pewnie chodzi tutaj o działalność podziemia poakowskiego, które w obliczu coraz liczniejszych aresztowań przez NKWD i Urząd Bezpieczeństwa Publicznego wzmogło swoją działalność. Było jasne, że dla tworzących się na ziemiach polskich struktur władzy komunistycznej żołnierze Armii Krajowej, uznający Rząd Polski na Uchodźstwie, będą wrogami politycznymi. Już w lutym 1945 roku NKWD²¹, stacjonujące w Woźnikach Śląskich, rozpoczęło aresztowania. Zatrzymanych przewożono do Częstochowy, a później wywożono na wschód²². Bardzo szybko zaczęto organizować struktury Urzędu Bezpieczeństwa w Zawierciu i Częstochowie. Minister bezpieczeństwa publicznego Stanisław Radkiewicz

¹⁶ *Ibidem*, s. 45.

¹⁷ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 62, Sprawozdanie miesięczne z działalności Gminnej Rady Narodowej za październik 1945 r. Załącznik do pisma Zarządu Gminny w Kozięgłówkach do Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z 5 XI 1945 r., s. 4.

¹⁸ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 62, Sprawozdanie z działalności Gminnej Rady Narodowej gminy Rudnik Wielki do dnia 1 XI 1945 r., s. 27.

¹⁹ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 21, Protokół 6-go posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z 6 IX 1945 r., s. 112.

²⁰ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 62, Sprawozdanie z działalności Gminnej Rady Narodowej gminy Rudnik Wielki do dnia 1 XI 1945 r., s. 27; APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 21, Protokół 3-go posiedzenia..., s. 45.

²¹ Zob. M. L. Krogulski, *Okupacja w imię sojuszu. Armia Radziecka w Polsce 1944-1956*, Warszawa 2000, s. 202-204.

²² A. W. Gała, *50 lat niepodległościowych działań zbrojnych na ziemi częstochowskiej 1906-1956. Szkice i dokumenty*, t. 2, s. 14; G. Wnuk, *Władysław Musiałik (1913-1996)*, [w:] *Konspiracja i Opór Społeczny w Polsce*, t. 1., s. 297.

wydał odpowiedni rozkaz już 12 I 1945 r. (Zawiercie wyzwolono dopiero 20 I) i powstałe w następnych miesiącach instytucje też zaczęły ścigać żołnierzy byłej AK²³. Dla nich jedna okupacja zamieniła się w drugą²⁴. Rychło więc wydano rozkaz powtórnego wstąpienia do podziemia (marzec lub kwiecień 1945 r.). Tym razem budowano struktury organizacji „NIE”, której dowódcą w Częstochowie był Edward Kozłowski „Leon”. Jej zbrojne ramię w postaci oddziałów leśnych tworzył Jerzy Kurpiński „Ponury”, będąc inspektorem obwodu²⁵. Na ziemi koziegłowskiej konspiracją dowodził Władysław Musialik „Bolesław” jako dowódca podokręgu zawierciańskiego²⁶. Zgodnie z rozkazem gen. Władysława Andersa – wkrótce organizacja „NIE” została rozwiązana, a 7 maja jej miejsce zajęła Delegatura Sił Zbrojnych na Kraj²⁷. W 1945 r. oddział „Bolesława” przede wszystkim likwidował funkcjonariuszy UB i szczególnie aktywnych działaczy Polskiej Partii Robotniczej (PPR)²⁸. W czerwcu przeprowadzono akcję na posterunek Milicji Obywatelskiej w Mierzęcicach²⁹. W Koziegłowach zlikwidowano na rynku oficera radzieckiego i zdemolowano tamtejszy lokal PPR³⁰. Zaatakowano posterunki MO w Celinach,

²³ W. Dubiański, *Struktura PUBP/PUdsBP w Zawierciu w latach 1945–1956*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej”, nr 1: 2004, s. 35; D. Węgrzyn, *Wytyczne do pracy operacyjnej Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Częstochowie w 1945 r.*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej”, nr 1: 2004, s. 165-185.

²⁴ Stan taki utrzymywał się przynajmniej do czerwca 1945 r., ulegając później okresowi dominacji ZSRR. Zob.: R. Wnuk, *Głos w dyskusji*, [w:] *Wojna domowa czy nowa okupacja? Polska po roku 1944. Materiały z sesji zorganizowanej na Zamku Królewskim w Warszawie 6 listopada 1997 roku przez Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej*, Warszawa 2001, s. 198; A. Strzembosz, *Okupacja w prawie międzynarodowym a status prawny Polski w latach 1944-1956* [w:] *Wojna domowa czy nowa okupacja?...*, s. 17–30.

²⁵ Instytut Pamięci Narodowej w Katowicach [dalej IPN Ka], 014/810, Akta operacyjne – Kozłowski Edward, t. 1, Protokół przesłuchania podejrzanego Edwarda Kozłowskiego z 26 IV 1952 r., k. 63; IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 4, Protokół przesłuchania podejrzanego Józefa Piekarskiego z 16 XI 1948 r., k. 654.

²⁶ IPN Ka 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 17, Wyciąg z protokołu przesłuchania Jana Zimnego; k. 108; IPN Ka 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 15, Sprawozdanie grupy operacyjnej „Bogdan” za okres od dnia 1 II do 14 II 1951 r. z 14 II 1951 r., k. 23; IPN Ka 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 10; Raport Komendy WUBP w Katowicach do Departamentu III MBP z 28 I 1951 r., k. 20.

²⁷ *Pismo Gen. Andersa do płk. Rzepeckiego: Zasady pracy wojskowej w kraju*, [w:] *Armia Krajowa w dokumentach 1939-1945*, t. 5, s. 406-407. Szerzej zob.: Z. Woźniczka, *Podziemie niepodległościowe w Polsce w latach 1944-1947 (zarys problemu)*, „Wiadomości Historyczne” 1990, nr 3, s. 103-123; T. Strzembosz, *Rzeczpospolita podziemna. Społeczeństwo polskie a państwo podziemne 1939-1945*, Warszawa 2000, s. 359-380; P. Machcewicz, *Przedmowa*, [w:] *Konspiracja i Opór...*, t. 1, s. XVII-XVIII.

²⁸ IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 10, Plan operacyjnych przedsięwzięć z 19 III 1954 r., k. 32; J. Kantyka, A. Konieczny, *Dzień wczorajszy*, Katowice 1969, s. 93-97, 104-109, 136, 317-318, 320.

²⁹ IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 14, Protokół przesłuchania świadka S. Zimnego z 30 VII 1946 r., k. 228.

³⁰ Akcji miał przewodzić Jan Stachowski „Tarzan”. Zob.: IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 8, Plan agenturalno-śledczego opracowania pod krypt. „ZJAWA” z 15 V 1950 r., k. 22.

Ożarówicach, Koziegłowach, Lgocie Nadwarciu, Siedlcu, Żarkach i Poraju³¹. Istnienie antysowieckiej partyzantki było możliwe dzięki poparciu miejscowej ludności, która była nieufna wobec nowych oraz coraz bardziej wroga w stosunku do niedawnego wyzwoliciela – Armii Czerwonej.

Członkowie rad narodowych odnotowywali, że „*Armia Czerwona przepędza duże transporty bydła, spասając przydrożne trawy i zboża*”³². Było to efektem rabunkowej działalności Sowietów nie tylko Niemczech i na Ziemiach Odzyskanych, ale także na polskim w 1939 r. Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim³³. W raporcie, dotyczącym stosunku ludności do władz i Armii Czerwonej czytamy:

„Stosunek ludności do władz i ich zarządzeń na zasadzie zaobserwowanych przykładów należy określić jako bierny. Fakt utworzenia Rządu Jedności Narodowej pozostawił tylko przelotny oddźwięk w masach ludności. Chłop niedowierza, obawiając się, czy korzyści uzyskane z reformy rolnej będą niewzruszalne i narzeka, że robi się przygotowania do ściągania kontyngentu na rok 1945/46, gdy należność za kontyngent 1944/45 roku nie została uregulowana; że ceny sztywne artykułów takich, jak żyto (zł 27 za 100 kg) i nawozy sztuczne (zł 156 za 100 kg) są niewspółmierne. Robotnicy i pracująca inteligencja wyrażają swoje niezadowolenie z powodu niewspółmierności ich zarobków z cenami artykułów pierwszej potrzeby w wolnym handlu.

Stosunek ludności do Armii Czerwonej nie jest poprawny, znajdując swoje uzasadnienie w zachowaniu się oficerów, gdzie nie mówią o żołnierzach. Rekwizycje i grabieże zwyczajne są na porządku dziennym. Posługiwanie się przez żołnierzy i oficerów Armii Czerwonej pod adresem ludności epitetami w rodzaju „proklaty naród” – robi swoje. Podkreślanie stałe przez władze radzieckie swojej wysokiej kultury, a nie stosowanie reguł tej kultury – ośmiesza”³⁴.

W sprawozdaniu starosty powiatowego za miesiąc sierpień 1945 r. czytamy:

„Stosunek [...] ludności robotniczej [do władz] jest może poprawniejszy niż ludności wiejskiej, jednak w ogóle daje się zauważyć nieufność do obecnych władz i bagatelizowanie zarządzeń. Objawami symptomatycznymi w tej

³¹ IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 12, Protokół przesłuchania podejrzanego A. Cesarza z 21 X 1950 r., k. 167; IPN Ka, 06/274, WUSW Katowice – Sprawa śledcza – Surma Józef i in., t. 1, Protokół przesłuchania oskarżonego J. Surmy z 6 XII 1945 r., k. 9; IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 14, Protokół przesłuchania świadka..., k. 228; C. Gurtman „Mocny”, *Armia Krajowa – w Częstochowie i w okolicy – Walczy. Wspomnienia*, Częstochowa 1996, s. 110-112.

³² APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 21, Protokół 3-go posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z 30 V 1945 r., s. 45.

³³ K. Miroszewski, *Armia Czerwona na terenie województwa śląsko-dąbrowskiego*, [w:] *Rok 1945 w województwie śląsko-dąbrowskim*, Katowice 2004, s. 9-32.

³⁴ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 21, Protokół 5-go posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z 3 VIII 1945 r., s. 100.

dziedzinie były: 1) porzucenie pracy przez robotników fabryki papieru [...] „Steinhagen” w Myszkowie o godzinę wcześniej, niż zarządził inspektor pracy; 2) odmówienie przez gromadę wsi Jastrząb przyjęcia nakazu na kontyngent zbożowy. [...] Stosunek ludności do Armii Radzieckiej stale się pogarsza. Ma to swoje podstawy w zachowaniu się żołnierzy i oficerów Armii Radzieckiej. Kradzieże i zabójstwa dokonywane przez czerwonoarmiejców są często. Do większej scysji doszło dnia 17 sierpnia br., na drodze między Marciszowem i Mrzygłodem, gdzie żołnierze radzieccy z udziałem kapitana zatrzymali traktor fabryki „Erbe”, a interweniującą milicję – rozbroili i pobili”³⁵.

Sytuacje te zdarzały się mimo tego, że z dniem 30 sierpnia 1945 r. zlikwidowano działającą w powiecie Komendę Wojenną Armii Radzieckiej³⁶. Żołnierze ci nadal stacjonowali także w Częstochowie i często przejeżdżali przez teren ziemi koziegłowskiej. Jednocześnie też nasilała się działalność oddziałów antykomunistycznych, które przeprowadzały też akcje przeciwko żołnierzom Armii Czerwonej. Atakowano konwoje samochodów sowieckich wywożące stamtąd mienie oraz żołnierzy konwojujących stada krów³⁷. Chłopi wyraźnie bali się oddziałów radzieckich. Transport bydła, koni i owiec z Niemiec wiązał się często ze zniszczeniami upraw i zbiorów. Kradzieże dokonywane przez żołnierzy Armii Czerwonej dotyczyły też inwentarza. Chłopi ukrywali zwierzęta w lasach, a czasem posuwali się do aktu samoobrony, jak w niedalekiej Apolonce koło Częstochowy, kiedy żołnierze radzieccy, pod pozorem poszukiwania swoich zwierząt, przystąpili do rekwirowania krów mieszkańcom wsi. Żeby zaprowadzić porządek przybyły jednostki MO i UB³⁸.

W konsekwencji tego negatywnego nastawienia miejscowej ludności do Armii Czerwonej i stojących za nią nowych, ludowych władz, w sierpniu 1945 r. ludzie „Bolesława” wyraźnie panowali nad okolicą. W Cynkowie oficjalnie legitymowali ludność, zamawiali u miejscowego szewca futerały na broń oraz buty³⁹. Podobną pozycję mieli w Suliszowicach. Na usługach „Bolesława” mieli być: komendant MO w Poraju, komendant MO w Woźnikach – Ordan, i jego zastępca ds. politycznych Siekierski. Przed obławami ostrzegał go komendant MO w Koziegłowach i jego dwaj podwładni⁴⁰. Do zgrupowania coraz częściej dołączali „spaleni”

³⁵ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 21, Protokół 6-go posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z 6 IX 1945 r., s. 112-113.

³⁶ Tamże, s. 113.

³⁷ Tematykę grabieży sowieckich podejmuje m.in. M. L. Krogulski, *Okupacja w imię sojuszu...*, s. 170-186; K. Miroszewski, *Armia Czerwona na terenie województwa śląsko-dąbrowskiego...*

³⁸ M. Zaremba, *Wielka trwoga. Polska 1944-1947. Ludowa reakcja na kryzys*, Kraków 2012, s. 167.

³⁹ IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 16, Doniesienie PUBP w Zawierciu do WUBP w Katowicach z 28 IX 1945 r., k. 96.

⁴⁰ IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 10. Doniesienie informatora „Raka” z 30 IV 1953 r., k. 100; A. Dziuba, *Podziemie poakowskie w województwie śląsko-dąbrowskim w latach 1945-1947*, Kraków 2005, s. 60-61.

żołnierze AK z Częstochowy, którzy z czasem zaczęli stanowić większość sześćdziesięcioosobowej grupy stacjonującej w lesie⁴¹. W oddziale panowała atmosfera oczekiwania na wybuch wojny amerykańsko-sowieckiej⁴². Podejmowano jednak próby porozumienia. W dniu 24 września oddział „Bolesława” zgodnie z rozkazem ujawnił się w Częstochowie. Zdano część broni. Widziano, jak w sile około 40 osób jechali z Lgoty do Koziegłówek uzbrojeni m.in. w broń automatyczną. Po południu, jadąc z powrotem (na trzech furmankach) mieli już tylko broń krótką⁴³. W domach na powracających czekali funkcjonariusze UB z Zawiercia. Dzięki ostrzeżeniu oddział uniknął obławy i wrócił „do lasu”⁴⁴.

Atmosfera była więc przepelniona poczuciem niepewności i tymczasowości. Nagminnie nadużywano broni palnej. Podobnie sytuacja miała się i w pobliskim dużym ośrodku miejskim – w Częstochowie, gdzie odnotowano bardzo wysoki poziom przestępczości. Jej sprawcami częściowo byli czerwonoarmiści, gdyż stacjonował tam ich garnizon, gdzie znajdował się punkt etapowy dla północnej grupy wojsk i wreszcie, gdzie zorganizowano radziecki szpital wojskowy. Bilans strat poniesionych przez gminę miejską od stycznia 1945 r. do czerwca 1946 r. z tytułu przestępstw popełnianych przez żołnierzy Armii Czerwonej wyniósł ogromną wówczas kwotę 51 milionów złotych. Miasto odnotowywało wysokie wskaźniki przestępczości indywidualnej i zorganizowanej, przy czym sprawcami byli tutaj nie tylko czerwonoarmiści⁴⁵. Nie mniej w całej okolicy panował strach przed złodziejskimi rekwizycjami, a mieszkańcy ze względu na bezpieczeństwo, przemieszczali się w grupach⁴⁶.

W sprawozdaniu napisanym przez Zarząd Gminny w Koziegłówkach do Prezydium Powiatowej Rady Narodowej za październik czytamy, że funkcjonariusze Milicji Obywatelskiej i Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego z Zawiercia w ilości około siedmiu osób ostrzelali z automatów drób we wsi, aż ludność musiała schronić się do domów, zaś pociski padały na pola sąsiedniej wsi Lgota Mokrzesz. W dokumencie stwierdzano, że współpracy ludności z władzami nie ma żadnej, a reforma rolna w trzydziestu procentach nie odpowiada rolnikom z powodu braku zapewnienia prawa własności i bezpieczeństwa. Zauważano, że najmniejsze gospodarstwa winny być dziesięciohektarowe, a były mniejsze.

⁴¹ IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 4, Protokół przesłuchania świadka A. Grabińskiego z 1 VII 1951 r., k. 639.

⁴² IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 4, Protokół przesłuchania podejrzanego J. Piekarskiego z 16 XI 1948 r., k. 656. Szczegółowo temat nowego konfliktu międzynarodowego omawia: Z. Woźniczka, *Trzecia wojna światowa w oczekiwaniach emigracji i podziemia w kraju w latach 1944-1953*, Katowice 1999.

⁴³ IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 16, Sprawozdanie PUBP w Zawierciu, k. 97; A. W. Gała, *50 lat niepodległościowych działań zbrojnych na ziemi częstochowskiej...*, s. 14-15.

⁴⁴ A. W. Gała, *50 lat niepodległościowych działań zbrojnych na ziemi częstochowskiej...*, s. 15.

⁴⁵ M. Zaremba, *Wielka trwoga...*, s. 168-169; R. Majzner, *Bilans radzieckiej obecności w Częstochowie w latach 1945-1946*, [w:] *Życie codzienne w Częstochowie w XIX i XX wieku*, red. R. Szwed, W. Palus, Częstochowa 1999, s. 275-299.

⁴⁶ M. Zaremba, *Wielka trwoga...*, s. 169.

W gminie narzekano też na brak siły pociągowej. Stwierdzono, że akcja siewna przebiegała gorzej niż przewidywano z powodu braków nawozów fosforowo-potasowych i wysokich cen. Narzekano też na brak obuwia zimowego i brak przydziałów węgla dla szkół i urzędów⁴⁷

Większość mieszkańców była zmęczona wojną i oczekiwała normalizacji relacji społecznych. W tym okresie odnotowano powroty z obozów pracy niektórych rodzin żydowskich. Rozpoczęło się też składanie „*deklaracji wierności*” przez osoby wpisane podczas okupacji hitlerowskiej na volkslisty trzeciej i czwartej grupy⁴⁸. Choć zauważano, że ludność ma do nich wrogi stosunek. Powoli do normalnego życia wracało szkolnictwo. Otwarto szkoły powszechne. Przy szkołach w Markowicach, Koziegłówkach, Winownie, Lgocie uruchomiono wieczorowe kursy doksztalające⁴⁹. Pod koniec roku udało się otworzyć szkoły rolnicze w gminach: Rokitno-Szlacheckie i Koziegłowy. Gorzej sytuacja wyglądała w przemyśle. Chociaż na terenie powiatu zatrudnienie w kolejnych miesiącach wzrastało, to na skutek niedostarczenia robotnikom artykułów żywnościowych wybuchły strajki, takie jak 11 grudnia w fabryce „Ferrum” w Zawierciu i 20 grudnia w fabryce „Bracia Bauerertz” w Myszkowie⁵⁰. W sprawozdaniu starosty powiatu zawierciańskiego za grudzień 1945 r., wygłoszonym na posiedzeniu Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu, czytamy:

„Sytuacja aprowizacyjna nie poprawiła się. [...] Ceny bez większych wahań. Pojawiły się w handlu zapalki w cenie po 1 zł za pudełko. Ludność pracująca narzeka z racji nie otrzymania od 2-ch miesięcy przydziałów cukru. W okresie od 15 do 21 grudnia 1945 r. z tytułu obowiązkowych dostaw mięsa wpłynęło z powiatu 7968 kg żywej wagi; [...] na wolnym rynku wzrosły ceny niektórych artykułów żywnościowych, a w szczególności: ceny zboża i przetworów zbożowych o 10 do 20%, ceny tłuszczów i nabiału o 10 do 25%. Przyczynami wzrostu cen były: koniunktura przedświąteczna i brak dostatecznych dowozów. [...] Sytuacja mieszkaniowa jest coraz kłopotliwsza [...] jednak nie ma kto tym się zająć, lub brak jest kredytów [...]. Sytuacja finansowa gmin wiejskich w dalszym ciągu zła. Wymiary podatków gruntowego i od nieruchomości należy uważać za ostatecznie ukończone. Akcja poboru tych podatków na ogół słaba. Budżety związków samorządowych za okres od 1 lipca 1945 r. do 31 marca 1946 r. zostały opracowane i przedstawione do zatwierdzenia. Opóźniona akcja zaopatrzenia gmin w węgiel

⁴⁷ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 62, Sprawozdanie miesięczne z działalności Gminnej rady Narodowej w Koziegłówkach z 5 XI 1945 r., s. 1.

⁴⁸ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 21, Protokół 5-go posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z 3 VIII 1945 r., s. 100; APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 21, Protokół 6-go posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z 6 IX 1945 r., s. 113.

⁴⁹ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 62, Sprawozdanie Gminnej Rady Narodowej w Koziegłówkach z 30 XI 1945 r., s. 7-8.

⁵⁰ APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 21; Protokół 10-go posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z 17 I 1946 r., s. 167.

wywołała konieczność nabywania węgla z wolnego rynku, co w szeregu gmin pociągnęło znaczne wydatki nieprzewidziane budżetem. Sytuacja finansowa Powiatowego Związku Samorządowego [jest] całkowicie zależna od akcji poboru podatków. Wpływy podatkowe według dotychczasowych norm nie mogą wystarczyć na pokrycie koniecznych wydatków”⁵¹.

W listopadzie Rada Narodowa w Rudniku Wielkim, gdzie skład tworzyło 15 osób, w tym 1 członek Polskiej Partii Robotniczej, 1 członek Stronnictwa Ludowego i 13 sympatyków tegoż Stronnictwa, odnotowała:

„Stosunek ludności do władz cechuje pewna nieufność i bierne nastawienie i ogólna niechęć do współpracy z władzami państwowymi i samorządowymi, w każdej niemal dziedzinie. Wytworzenie takiego stanu rzeczy należy z jednej strony przypisać nienależytemu wyrobieniu obywatelskiemu u większości ludności, a z drugiej strony – prawdopodobnemu ukrytemu działaniu wrogiego elementu.

Stosunek ludności do armii rosyjskiej, początkowo był przychylny, później jednak wskutek karygodnych poczynań niektórych jednostek lub poszczególnych żołnierzy w postaci grabieży, gwałtów, a nawet morderstw wśród ludności cywilnej, zmienił się na mniej przychylny”⁵².

W ostatnich tygodniach 1945 r. zauważano systematyczne pogarszanie się stosunku ludności do władz. W dniu 3 grudnia 1945 r. podczas akcji przymusowego ściągania świadczeń rzeczowych (najczęściej w zbożu) doszło do agresywnych zachowań mieszkańców wsi Pińczyce. Ponadto ludność dość powszechnie darzyła złą opinią Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, którego funkcjonariusze w dniu 8 grudnia zastrzelili dwóch synów gospodarza Wojciecha Zimnego w Winownie, ciężko pobili samego gospodarza, postrzelili innego gospodarza, następnie pobili zastępcę sołtysa i jeszcze kilkanaście osób, po czym wszystkich pobitych aresztowali. Te akty terroru w oczach mieszkańców nie mogły przysporzyć sympatii dla nowej władzy, zwłaszcza że funkcjonariusze UBP nie zachowywali się tak, jak oczekiwały tego od nich władze powiatowe i gminne. Starosta zawierciański w swoim sprawozdaniu napisał:

„Ludność, a nawet sołtysi uchylają się od meldowania o wykroczeniach. [...] Nasilenie przestępczości zwiększyło się. Szczególnie zwiększyła się ilość napadów rabunkowych i zabójstw w zachodniej części powiatu, posiadającej węzeł dobrych dróg bitych dalekobieżnych i zalesionej. W dniu 1 grudnia 1945 r. została zlikwidowana w Mierzęcicach (wieś Brudzowice) banda, posługująca się motocyklami. Banda ta dokonała całego szeregu rabunków. Zajścia w dniu 10 grudnia 1945 r. pod Siewierzem, kiedy powracających z przeglądu koni w Siewierzu okolicznych chłopów ostrzelała z karabinów maszynowych grupa wojska, jaka nadjechała, zabijając jednego i aresztując

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² APK, Powiatowa Rada Narodowa w Zawierciu, sygn. 62, Sprawozdanie działalności Gminnej Rady Narodowej gminy Rudnik Wielki za okres czasu do dnia 1 XI 1945 r., s. 25.

*kilku, (których uwieźli w niewiadomym kierunku) – pozostawiło przykre wrażenie o niewyjaśnionym charakterze*⁵³.

Nic więc dziwnego, że popularność organizacji walczących z nowym systemem w Polsce utrzymywała się. Starosta odnotowywał:

*„Działalność organizacji tajnych i elementów politycznie wrogich nie wykazuje większego nasilenia, lecz też i nie słabnie. Do przejawów tej działalności zaliczyć należy napady w dniu 30 listopada 1945 r. we wsi Kuźnica Mała i dnia 1 grudnia 1945 r. we wsi Jastrząb (gmina Poraj); współpraca z organami Milicji Obywatelskiej i Bezpieczeństwa Publicznego przedstawia wiele do życzenia. Powiatowa Komenda MO w dalszym ciągu ogranicza się tylko do podawania wiadomości o napadach rabunkowych i różnych kradzieżach. Urząd Bezpieczeństwa nie porozumiewa się ze Starostwem w żadnych sprawach. Funkcjonariusze UB zachowują się agresywnie nie tylko w stosunku do ludności, lecz także w stosunku do władz gminnych, a nawet w Starostwie*⁵⁴.

W tym czasie bezpieka organizowała obławy na ludzi „Bolesława”. W dniu 8 grudnia oddział stoczył zwycięską walkę z funkcjonariuszami UB i żołnierzami, którzy przybyli do Cynkowa zaaresztować partyzantów⁵⁵. Po tym wydarzeniu obławy na „Bolesława” nasiliły się. Aresztowano coraz więcej osób, nawet nie związanych z oddziałem. Już 11 grudnia Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego wspólnie z UB z Zawiercia dokonał wypadu na Winowno i Cynków, zatrzymując 160 osób i zabijając 6 uciekających partyzantów. Walki kontynuowano w roku następnym, jednak bez większych sukcesów⁵⁶. Wnioskowano później, aby „w przyszłości [...] operacje przeprowadzić jednocześnie we wszystkich wioskach [...], ponieważ podczas przeprowadzania operacji w jednej wiosce – inne zostają w różny sposób powiadomione o działalności operacyjnej naszych wojsk na skutek czego bandyci zbiegają”⁵⁷. Oddział utrzymywał swoją pozycję jeszcze do 1947 roku, kiedy to został rozbity, a wielu żołnierzy trafiło do więzień UB.

⁵³ APK, PRN, sygn. 21, Protokół 10-go posiedzenia Powiatowej Rady Narodowej w Zawierciu z 17 I 1946 r., s. 166-167.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 6, Zarządzenie obławy na bandy z 25 V 1946, k. 140; IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 17, Wyciąg z protokołu przesłuchania Zimnego Jana, k. 108.

⁵⁶ IPN Ka, 02/165, WUSW Katowice – Zimny i in., t. 17, Zarządzenie obławy na bandy z 24 V 1946, k. 139; J. Zieliński, *Śląska Jednostka Bezpieczeństwa Wewnętrznego w walce z reakcyjnym podziemiem (luty 1945 – kwiecień 1947)*, Katowice 1966, s. 104-105.

⁵⁷ Sprawozdanie do Oddz. Operacyjnego sztabu KBW z przeprowadzonej operacji w pow. Zawiercie od dn. 4.3.46 do 8.3.br przeciw bandzie Musialika Władysława „Bolka”, karty 186-187, za: J. Zieliński, *Śląska Jednostka Bezpieczeństwa Wewnętrznego...*, s. 107. Szerzej na temat oddziału Władysława Musialika „Bolesława”: J. Durka, *Oddział Władysława Musialika „Bolesława” w latach 1939-1947. Z dziejów polskiego podziemia niepodległościowego*, „Zeszyty Historyczne

Mimo takiego obrazu sytuacji w oficjalnym przekazie propagandowym z 1946 roku można było przeczytać:

„Mija rok od chwili, gdy cały kraj objęły reformy, zapoczątkowane na prawym brzegu Wisły w 1944 r. Dziś już możemy bez przesady stwierdzić, że rady narodowe zdały egzamin i nie tylko przywróciły ciałom samorządowym ich wywalczone niegdyś prawa, ale rozszerzyły je znacznie. Rady narodowe stały się podstawowymi czynnikami rządzenia krajem, zdobyły znaczne uprawnienia polityczne i występują jako organ kontroli społecznej nad czynnikiem wykonawczym. [...] Całe zatem społeczeństwo zostało wciągnięte do pracy organizacyjno-społecznej i administracyjnej kraju”⁵⁸.

Problemy pojawiające się w 1945 r. starano się tłumaczyć:

„Oczywiście młodociany ustrój, oparty na radach narodowych, nie dojrzał jeszcze do sprawnego działania. Robi się dotąd wiele błędów. Nie zawsze członkowie rad stoją na wysokości zadania, ale stwierdzić należy z całą bezstronnością, że aparat ten szybko dojrzewa, że rady narodowe obejmują coraz więcej powierzonych im przez ustawę czynności i że wchodzić we właściwą im jako organom stanowiącym i nadzorczym rolę, ponieważ kompetencje władz administracyjnych jak i granice uprawnień rad narodowych są ściśle rozgraniczone. [...] Coraz częściej z terenu płyną wiadomości, że praca tych dwóch czynników koordynuje się, wykazując nieraz zupełną harmonię. Należy wziąć pod uwagę, że jest to dopiero stadium organizacji kraju. Upłynęło zaledwie 7 miesięcy od ukończenia wojny, która zniszczyła całkowicie nasze życie gospodarcze i warsztaty pracy, a przy tym zdemoralizowała znaczną część ludności, żerującej dotąd na własnym organizmie społecznym, jak czyniła to za czasów okupacji. Zdarzają się oczywiście pewne przerosty władzy wykonawczej, wypływające nie tyle ze złej woli, ile z niedostatecznie mocnej postawy rad, z przejściowych trudności gospodarczych i transportowych, z jakimi muszą one walczyć na każdym kroku”⁵⁹.

W związku z tym proponowano aby bardziej zainteresować, pozyskać przychylność i włączyć w działalność rad narodowych większą ilość robotników. W tym celu przewidywano organizację wieców, konferencji i zebrań⁶⁰. Było to trudne ze względu na często wrogą postawę ludności do nowych instytucji. Należy podkreślić, że niezależnie od przyczyn wymienianych w treściach propagandowych, trudności związane z kształtowaniem się władzy ludowej na ziemi kozięgłowskiej w 1945 r. wynikały z reakcji obronnej społeczeństwa na narastający terror w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej.

WiN-u”, Kraków 2005, nr 24, s. 87-102; Tenże, *Oddział „Bolesława” w latach 1939-1947*, [w:] *Almanach Ziemi Kozięgłowskiej* 2005, Katowice 2005, s. 83-96.

⁵⁸ W. Barcikowski, *O pracy rad narodowych...*, nr 4, s. 3.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

Próba kontroli społecznej przedstawicieli rad narodowych nad działalnością UB i MO okazała się niemożliwa, nie mówiąc już o ich bezradności w stosunku do poczynań Armii Czerwonej na omawianym obszarze. Początkowo obojętna postawa mieszkańców zaczynała stopniowo przemieniać się w bierny i czynny opór. Ten niepoprawny stosunek przedstawicieli nowej władzy do mieszkańców zauważali przedstawiciele rad narodowych. Swobodne oceny sytuacji społeczno-politycznej, formułowane w sprawozdaniach i wygłaszane podczas posiedzeń, wynikały z nie dość jeszcze scentralizowanego systemu władzy i małej kontroli członków rad, którzy przecież traktowali rzeczywistość jako okres przejściowy i nie byli jeszcze indoktrynowani przez system komunistyczny. W miarę rozwoju centralizacji władzy system rad narodowych stawał się coraz bardziej fikcją, przywoływał wzorzec radziecki (zwłaszcza po uchwaleniu Ustawy z dnia 20 III 1950 r. o terenowych organach władzy państwowej⁶¹) i odgrywał rolę pośrednika pomiędzy władzą a społeczeństwem. Wydarzenia 1945 r. pokazują, że władze komunistyczne w pierwszych miesiącach po zakończeniu działań wojennych zaprowadzały na ziemi koziegłowskiej nowe porządki metodami siłowymi, wbrew odczuciom i oczekiwaniom ludności, co przeczyło oficjalnie głoszonym hasłom demokracji, wolności i równości.

⁶¹ B. Dolnicki, *Samorząd terytorialny...*, s. 52.